

Marković I. (2009): Dinamika zimovanja sova utina *Asio otus* u dvorištu Osnovne Škole „Vuk Karadžić“ u Čačku tokom 2007/08. godine. Maturski rad. Gimnazija u Čačku, Čačak.

Динамика зимовања сове утина *Asio otus* у дворишту Основне Школе „Вук Караџић” у Чачку током 2007/08. године

1. УВОД

Сове (*Strigiformes*) или ноћне грабљивице одликују се очима на предњој страни главе које су окружене „велом” меког, свиластог перја, кукастим кљуном и оштрим канцама. Имају низ прилагођености на ноћни начин живота: оштрину слуха, који је способан да открије порекло и најтишег шума; изузетан вид који им омогућава да виде у скоро потпуној тами. Лет им је нечујан захваљујући меком перју, чије су ивице рашчијане тако да не производе никакав шум, било кад птица маше крилима или клизи, па је плен изненађен нападом сове (Матвејев, 1950; Mikkola, 1983; König et al., 1999). Сове имају значајан утицај на популацију ситних сисара. У неким подручјима где је човек истребио сове, дошло је до пренамножавања штетних глодара који су измакли контроли, тако да се природна равнотежа пореметила. На нашим просторима, захваљујући сујеверју, сове се вековима сматрају непожељним суседима. Због њиховог ноћног живота и карактеристичног хучања сове се повезују са смрћу и несрећом. Међутим, у неким деловима света сове су биле повезиване са мудрошћу и успехом .

1.1. Сујеверја о совама

У Старом Египту, лик сове се користио за означавање слова 'м'. Овај хијероглиф је обично био цртан тако да би сова изгледала поломљених ногу 'да грабљивица не би оживела'. У индијској култури сова је весник успеха и симбол мудрости, чак је и саставни део грба индијске Војне академије. Међутим у свакодневном говору овај симбол се често користи да означи глупост. У грчкој митологији мала сова је повезивана са богињом Атином, самим тим била је симбол мудрости. Већина војних обавештајних служби у свету има сову као своју маскоту, тј. сова представља знак службе (Mikkola, 1983).

1.2 Утина (*Asio otus*)

Изглед

Утина (мала ушара) је дугачка 35-37 цм, а распон крила јој је 90-100 цм. Маса тела је око 350 грама. Има прилично дугачка али не и уска крила, сразмерно узану главу и дугачке ушке (уздигнуто перје на врху главе, по чему су и добиле назив). Перје јој је мешано сиво и риђасто жуто са пецкама. Вео на лицу је жућкаст са црним цртежом и белим 'раздељком' између очију, које су јарко наранџасте. При узнемиравању, утина се издужи, приљуби перје тако да постане уска и исправи ушке, очи до пола затвори и 'затамни' лице скупивши светло перје на њему. Бежи када јој се човек приближи на десетак метара. Кад спокојно спава је здепаста. Оглашава се обично само у пролеће тихим али доста продорним хукањем ('уу'), које стално понавља, сваких пар секунди. Женка има нешто кмечавији глас. Оглашавање младих птица је изузетно продорно, подсећа на шкрипање љуљашке и може се чути са даљине од преко 2 км. Лети слично ритској сови, али врхови крила јој нису тако тамни. Од ритске сове најбоље се распознаје по ширим и заобљеним крилима, крупнијој глави са дугачким ушима,

равнијим држањем крила у лету, ређим пругама на врховима крила, по одсуству светле ивице унутрашњег дела крила и по боји очију (Mikkola, 1983; König et al., 1999).

Распрострањење и бројност

У одговарајућим стаништима Србије живи евроазијско-северноафричка раса *otus*, а још неколико раса живи у Северној Америци и Африци. Северне популације се делимично селе због недостатка хране, а у јужним деловима издвојени парови проводе целу годину на својој територији, тако да се зими појављују јата окупљена на заједничким 'дневним боравцима' у близини богатих ловишта. Не зна се тачно да ли су то све доселице са севера или се на сличним местима окупљају и наше гнездарице, сакупљене са ширег подручја (Mikkola, 1983; König et al., 1999). Процењено је да се у Србији гнезди око 11.000 парова што утину чини најчешћом и најбројнијом совом у Србији (Пузовић и сар., 2003). Утине се разликују од већине других врста сова у Европи по томе што се зими у већем или мањем броју окупљају у такозвана заједничка зимска јата, која могу бројати од неколико до чак неколико стотина птица (Јовановић, 2002). Ова појава још увек није довољно објашњена (Mikkola, 1983; König et al., 1999; Kulić, 2002; Radišić & Stojšin, 2001), док је већина истраживања сове утине била концентрисана на њену исхрану (Јовановић, 2002; Medved, 2004; Тепавац, 2005).

Станишта и гнежђење

Гнежђење почиње крајем фебруара или почетком марта. Станишта малих ушара су пре свега отворени терени уз рубове шума, дрвореде, паркове и воћњаке. Гнезде се обично на дрвету, у старом сврачијем или вранином гнезду (преферирају гнезда смештена на четинарима са густом крошњом: туја, смрча), зато често при уништавању врана и сврака страдају корисне утине. По правилу једном годишње, у периоду од половине марта до краја априла, женка снесе 3-5 тупоелиптичних, белих, глатких, помало сјајних јаја, величине 40x32 mm, у размацама од по 2 дана. На њима лежи само женка 25-30 дана почев од првог јајета тако да се младунци не излегу истовремено. После 21-24 дана младунци излазе из гнезда, али полећу тек са 30 и више дана, а осамостаљују се са око 2 месеца старости. Полно зрели постају прве следеће године. По правилу парови живе у једноженству и обнављају се сваке године, бар што се тиче станарица (Mikkola, 1983; König et al., 1999).

Исхрана

Главни део исхране чине ситни сисари, нарочито волухарице. Уз то, једе и нешто крупније сисаре (пацови), ровчице и птице. Лови ноћу, али понекад за време отхрањивања младунаца, такође и по дану. Може да лови у потпуном мраку, само помоћу слуха. Обично тражи плен у ниском лету, али и са гране, нарочито по ветровитом времену. Плен усмрћује угризом за врат, при чему се ломи задњи део лобање. Ситне сисаре гута целе. Птицама обично откине главу и очерупа веће перје (Mikkola, 1983; König et al., 1999). Глодари којима се утине хране представљају потенцијално штетне и заразне организме који прете људској популацији и економији. Сове нешкодљиво и ефикасно регулишу њихову бројност штедећи нам велика материјална средства и чувајући нашу животну средину (Duncan, 2003; Јовановић, 2002; Тепавац, 2005).

2. ИСТРАЖИВАНО ПОДРУЧЈЕ

Зимско јато сова утина је истраживано на простору Чачка, у дворишту Основне Школе „Вук Караџић”. Утине се на тој локацији у зимском периоду окупљају више од 10 година, а бораве углавном на високим чемпресима у заветрини школске зграде. Ово јато је познато локалном становништву, наставницима и ученицима школе и неколико пута је било тема медија у Чачку и околини са циљем да се скрене пажња на занимљивост појаве, као и на реткост и потребу за заштитом врсте и станишта у којем обитава.

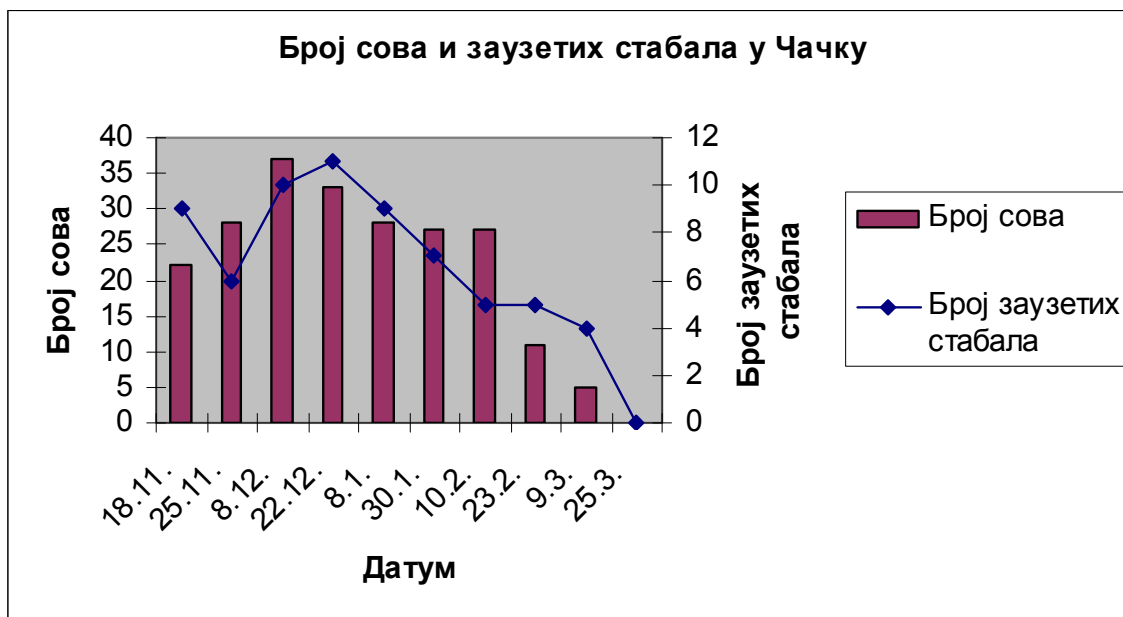
3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ

Јато сова утина је обилажено у периоду од октобра 2007. до марта 2008. године са циљем да се утврди динамика бројности јединики у њему. Укупно је спроведено 10 излазака на терен, на сваке 2 недеље. Истраживање је спроведено у склопу пројекта „Отвори очи!” које је организовало и координисало Научно-истраживачко друштво студената биологије „Јосиф Панчић” из Новог Сада. Птице су бројане у преподневним часовима када се не крећу и када одмарају на четинарима. Белешке са терена су уписиване у посебне формуларе који су начињени за ово истраживање.

4. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Сове утине почињу да се окупљају на зимовалишта најчешће током октобра месеца. Сматра се да је то период када младе птице постају потпуно независне од родитеља, а са севера пристижу утине селице. Бројање сова на истраживаном локалитету је започето половином новембра 2007. и завршено крајем марта 2008. године

Графикон 1. Број сова и заузетих стабала на зимовалишту у Чачку

Примећено је да је број сова растао до средине децембра. Ово се може објаснити доласком птица са околних локалитета, највероватније из приградских насеља у Чачку. Међутим, од краја децембра је примећен пад бројности који је настављен све до краја истраживања. Током новогодишњих и божићних празника грађани Чачка користе велики број пиротехничких средстава који негативно утичу на сове које зимују, узнемиравајући их. То може бити један од разлога за пад бројности око Нове Године. Број сова је остао приближно једнак од краја јануара до краја фебруара, али је опадао број заузетих стабала што може да буде последица груписања сова током захлађења које је тада задесило Србију. Почетком марта велики број птица је напустио локалитет и овај период се поклапа са почетком заузимања територија и гнезда локалних парова утина.

5. ЗАКЉУЧЦИ

У току истраживања које је спроведено од новембра 2007. до марта 2008. године праћена је бројност сова утина на зимовалишту у Чачку. Највише птица је пребројано 8. децембра (37 примерака), а најмање крајем марта када су све сове напустиле локалитет. Број заузетих стабала је углавном пратио број присутних птица. У току истраживања забележено је узнемиравање птица од стране ученика школе и пролазника.

Очување стабала на којима сове утине зимују се препоручује као основни метод за заштиту поменуте врсте у Чачку.

6. ЛИТЕРАТУРА

- Duncan, J. R. (2003): *Owls of the world: their lives, behaviour and survival*. Firefly Books, Buffalo.
- Јовановић, Б. Т. (2002): Утврђивање састава и диверзитета *Micromammalia* јужног дела Панонске низије на основу анализе исхране предаторске врсте *Asio otus* L. 1758. Магистарска теза. Универзитет у Београду, Биолошки Факултет, Београд.
- König, C., Weich, F., Becking, J.-H. (1999): *Owls. A guide to the Owls of the World*. Pica press, Sussex.
- Kulić, B. (2002): *Zimovanje utine Asio otus u Leskovcu*. *Ciconia* 11: 145-146.
- Матвејев, С. Д. (1950): *Распрострањење и живот птица у Србији*. САН, посебно издање, Београд, књига 3.
- Medved, A. (2004): *Ishrana male ušare (Asio otus L., 1758) sa područja Vačkog Petrovca*. *Diplomski rad*. Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Mikkola, H. (1983): *Owls of Europe*. Calton, Stafordshire, T & A. D. Poiser.
- Пузовић, С., Симић, Д., Савељић, Д., Гергељ, Ј., Туцаков, М., Стојнић, Н., Хуло, И., Хам, И., Визи, О., Шћибан, М., Ружић, М., Вучановић, М., Јовановић, Т. (2003): *Птице Србије и Црне Горе – величине гнездилишних популација и трендови: 1990-2002*. *Ciconia* 12: 35-120.

Radišić, D., Stojšin, A. (2001): *Sova utina Asio otus*, životni uslovi u urbanoj sredini Novog Sada. *Ciconia* 10: 128-135.

Теравац, К. (2005): Фауна ситних сисара околине Темерина. Дипломски рад. Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, Нови Сад.

6. ЗАХВАЛНИЦА

Аутор се најискреније захваљује Научно-истраживачком друштву студента биологије „Јосиф Панчић” из Новог Сада на сарадњи током реализације пројекта „Отвори очи!”, Милан Ружићу (НИДСБ „Јосиф Панчић”, вођи пројекта „Отвори очи!”) на помоћи током теренских истраживања, прикупљању литературе и обради података.